

ÚJABB JAVASLAT EGY AQUINCUMI OLTÁRKA ÉRTELMEZÉSÉRE

2009 végén jelent meg a *Tituli Aquincenses* sorozat I. kötete Kovács Péter – Szabó Ádám szerkesztésében,¹ amely az aquincumi építési, tiszteleti és vallási feliratokat tartalmazta. Noha az aquincumi feliratokat illetően minden eddiginél jobban dokumentált és átfogóbb munkáról van szó, eredményei egyes részeinek vitatása természetesen várható.² Az egyik ilyen, nagyon nehezen értelmezhető feliratról (*TitAq* 393) közlöm itt saját olvasatomat, amely 2009 augusztusában, ideális fényviszonyok közt az Aquincumi Múzeumban tett helyszíni észleleteimen és fotómon alapul.

A felirat nagyon rossz állapotú, barnásra elszíneződött, égett és kétségbeejtően megrongált felületű homokkő oltáron (52 x 29 x 29 cm) van, mindazáltal még az eredeti vörös festék nyomai észlelhetőek itt-ott a betűkben. Az olvashatatlanság oka nem is elsősorban a sérülés, hanem az eleve nagyon csúnya, kurzívhoz közel álló, hitvány kiállítású (és nem túl mélyre vésett) betűk. Nem szükséges itt a felirat előkerülési és kutatástörténetét részletesen leírni, hiszen a *Tituli Aquincenses*-ben ez részletesen le van írva,³ mindenesetre eddig egy összefüggőnek szánt olvasati javaslat született Szilágyi Jánostól: [*deo Si*][*vano C*][*la[u]diu[s] Urs*][*inu[s] tabul*][*ari[us] votum solv(i)t libe(n)s [m]erito*].⁴ Még ha ma a köfelszín nem is látszik mindenben igazolni ezt az olvasatot, figyelembe kell venni, hogy ő valószínűleg még jobb fizikai állapotban látta a követ, mint mi. Szabó Ádám ezzel szemben nem ad értelmezhető olvasatot, kivéve az utolsó sort: [*f]fecit DO*].⁵ – ami azonban véleményem szerint téves.

Én az alábbi szöveget azonosítom a kövön:

<p style="text-align: center;">[- - -]+</p> <p style="text-align: center;">+.[.] + IŪM?</p> <p style="text-align: center;">[.] EĹIĀN[.]</p> <p style="text-align: center;">[-3 v. 4-] + AN[.]</p> <p>5 [..] + votu[m]</p> <p style="text-align: center;">[so]?vi libe[s]</p> <p style="text-align: center;">[m]erito.</p>	<p style="text-align: center;">v. +.[.] + IŪNI?</p> <p style="text-align: center;">v. [.] EĹCIĀN[.]</p> <p style="text-align: center;">v. [-3 v. 4-] + ARI[.]</p> <p style="text-align: center;">v. [..] e]x votu [(vac.?)]</p>
---	---

¹ *Tituli Aquincenses vol. I. Tituli operum publicorum et honorarii et sacri*, cura P. KOVÁCS et Á. SZABÓ, Pytheas, Budapest 2009.

² Sok esetben maguk a szerzők is vitatják egymás olvasatait, ami a néha nagyon rossz megtartású kövek esetében egyébként természetes. A szerkesztési munkák során magam is jónéhány olvasati javaslatot tettem, amelyeket SZABÓ Ádám, mint szerző és szerkesztő, a *lectio variák* közt felsorolt. Gondolom, egyértelmű, hogy ezeken a helyeken véleményem eltér a szerzőétől, ő a főszöveg, én pedig a *lectio varia* mellett teszem le voksom. Ritka eset a hazai epigráfiában, hogy hasonló módon kettőzött olvasatot látunk, de nehezen olvasható köveken jobb, ha különböző kutatók eltérő olvasatai egymás mellett szerepelnek, akkor is, ha egyébként publikálatlanok, tehát nem a szokványos citátumok, hiszen ez valójában nem a szerkesztő határozatlanságát tükrözi, hanem azt, hogy a *lapis sapientum*nak egyikünk sincs birtokában, ezért az olvasó szakmai bölcsességének és döntőképességének is teret kell engednünk.

³ *TitAq* 393, p. 348–349, ed. Á. SZABÓ, im. phot. Á. SZABÓ.

⁴ SZILÁGYI J., Vitás és közöletlen római kori köfeliratok az Aquincumi Múzeumból, *BudRég* 22 (1971) 302–303 nr. 3.

⁵ *TitAq* loc. cit. Az olvasat egy sorral bővebb az általam észleltétnél, feltehetőleg az 1. és 2. sor közt, ahol a kő valójában csak egy a 2. sorba is átlógó, vsz. nem betűnek szánt, túl hosszú bevésést tartalmaz.

Az utolsó 4 sor olvasata részben igazolja Szilágyit, az elsőket azonban radikálisan különbözőknek tűnnek. Olvasatából LA azonosíthatatlan, DIV = 2. sor +IV, INV (lege IÑV) = 3. sor IÂN, ARI = 4. sor AN v. ARI. Éppen ezért semmit nem lehet mondani arról a kérdéstről, mely istennek volt szentelve az oltár: az állítólagos L a dedikációban létezett-e? Az első sor az epistylumon van, *litt.* +: alsó görbület, lehet esetleg O. Ha olvasatát elfogadjuk, akkor:

1. [- -]L[.] +

Az oltár törzsén 1 sor vacat. 2. sor: az I és V közt többletbevétel (hiba v. kurzív betű nyoma). Nem zárható ki, hogy a helyes olvasat *ș[a]çfûm*, ahol az R kurzív-szerű, de az első betű nem vehető ki kellően. A kiegészítéshez mindenképpen ajánlott az egész kövön kurzív-szerű betűformákat feltenni, amint a megmaradt részen is láthatók, ez magyarázza a L/C téveszthetőséget is a 3. sorban. A 3–4. sorban a *Claudius Ursinus tabularius* kiegészítés kizárható, a jelen állapot megenged egy [Âû]řliân[us] olvasatot, egyetlen *cognomen* használata egy ilyen színvonalú emléken, a III. században, főleg ha tényleg Silvanusnak volt dedikálva, tökéletesen természetes, de több más név is elképzelhető (esetleg *nomem*mel együtt). A 4. sor talán [vete]řan[us?]. 5. sor *litt.* 1. alig kivehető lefele ferde *hasta*. Az utolsó betű kurzív-szerű V v. O alsó görbülete, az összes többi rendkívül halványan vehető csak ki. Szilágyi észleleteit elfogadó kiegészítése:

5. [...] + *uotum*

6. *solvi libęs*.

ami nyelvileg tökéletesen megokolt: a III. századi Aquincumban úgy a S/3 -t igerag lekopása, mint a -ns>s hangváltozás jól ismert, sőt az utóbbi a köznyelvben teljesen általánosnak mondható.⁶

Abstract

The little ara TitAq 393 in the Museum of Aquincum was recently re-edited with a new reading, which is regrettably less interpretable than that of the editio princeps. The author proposes a new reading, only partly justifying the editio princeps, and inevitably imperfect because of the terribly worn surface of the monument.

⁶ FEHÉR B., *Pannonia latin nyelvtörténete*, Budapest 2007. III 3.1.4., IV 4.5.2.1.